

Ольга ГАРБЕРА, Оксана ОЛИВКО

АІ І ²ÐÈ×Í Å ÅĪ ÑÈ²ÅÆÅÍ Í ß ÅĪ ÈÈÅÓ ÐĪ ÇÆÈÒÈÓ
ÓÓÐÈÑÒÈ×Í Í - ÅÅÑÒÈÍ ÀÖ²- Í Å ßÈ²ÑÒÛ ÆÈÒÒß ÐÅÇÈÅÅÍ Ò²Å

Проведено емпіричне дослідження впливу туризму на якість життя населення. Розроблена теоретична модель взаємозв'язку між наслідками розвитку туристичної дестинації, враховуючи її життєвий цикл, та складовими якості життя.

In the article empiric research of influence of tourism is conducted on quality of life of population and the theoretical model of intercommunication is developed between the consequences of development of tourism and constituents of quality of life.

На сучасному етапі економічного та соціального розвитку України проблема забезпечення зростання якості життя населення набуває дедалі більшої актуальності. При вимірюванні якості життя ставиться багато цілей, проте здебільшого – політичних та економічних. Фактично показники якості життя свідчать про те, на якому етапі розвитку перебуває країна. Держава може мати високі макроекономічні показники, величезний міжнародний авторитет, потужний науковий, виробничий чи оборонний потенціал, але доки все це не знайде відображення у поліпшенні повсякденного життя звичайних людей, уряд не може вважати своє завдання виконаним [2]. Підвищення якості життя населення відіграє надзвичайно важливу роль у вирішенні головної соціально-економічної мети розвитку суспільства – задоволення матеріальних, соціальних та духовних потреб людей.

На даний час розвиток туристичної індустрії перебуває в полі зору багатьох науковців, економістів та політиків, оскільки він здатен впливати на економічні та соціальні аспекти життя суспільства. Туристична індустрія – це мотиватор розвитку сучасного суспільства, унікальна форма розвитку свідомості, самоосвіти, впливу на зміст потреб й інтересів індивідів, важливий засіб їх удосконалення, гуманізації суспільства, поліпшення порозуміння між народами, регіонами і соціальними групами, їхнє взаємозбагачення [5].

Проблематику розвитку туристичної індустрії в контексті підвищення якості життя населення досліджували багато зарубіжних вчених, а саме: Ю. М. Швалб, О. М. Вінхоувер, Д. Сіашор, Дж. Муллінз, С. Сірджі, В. Хіллару, К. Кім, Крісталер, Л. Р. Аллен, С. Ф. МакКул, С. С. Мартін, Е. Констант, Коул, С. Канцелор, С. Ланкфорд та Д. Говард. проте у вітчизняній науковій літературі цьому питанню приділялась незначна увага.

Метою статті є емпіричне дослідження впливу туризму на якість життя населення та розробка теоретичної моделі взаємозв'язку між наслідками розвитку туристичної дестинації, враховуючи її життєвий цикл, та складовими якості життя.

Якість життя визначається здатністю індивіда повноцінно функціонувати у суспільстві відповідно до свого соціального становища та можливістю отримувати максимальне задоволення від життя.

За визначенням ВООЗ: «Якість життя – це сприйняття людиною своєї позиції у житті, у тому числі фізичного, психічного та соціального благополуччя, залежно від якості середовища, в якому вона живе, а також ступеня задоволення конкретним рівнем життя та іншими складовими психологічного комфорту» [17].

Нині існує безліч підходів та методик щодо оцінки якості життя, які дають змогу виділити й узагальнити основні характеристики якості життя, оцінити їх відповідно до поставленої мети. Деякі методики спрямовані на оцінку показників якості життя, за їх основу вз'ято статистичний метод. Інші – на оцінку якості життя за допомогою методу соціологічних досліджень.

Найперші спроби виміряти якість життя розпочалися з оцінювання соціальних процесів [8]. Вінхувер стверджував, що «якість життя населення може бути виміряна тривалістю життя та суб'єктивним почуттям щастя» [16]. Інші дослідники, зокрема Аргіль і Лу, вважали, що якість життя оцінюється добробутом та задоволенням власним життям [7].

Показник якості життя (Quality of Life Index), що створений міжнародною організацією International Living, формується за допомогою дев'яти ознак: вартість проживання, відпочинок та рівень культури, економічна ситуація, стан довкілля, свобода населення, рівень здоров'я, рівень розвитку промисловості, безпека, кліматичні умови [1].

Працівники лабораторії екологічної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України на чолі з Ю. М. Швалбом розробили еколого-психологічний підхід до категорії «якість життя». В процесі дослідження виділено вісім основних сфер життєдіяльності людини, які були згруповані у два конструкти по чотири системи у кожному. Конструкт предметних систем утворили культурне середовище (система культурних сценаріїв та картин світу), природно-ландшафтне середовище (система природних умов, що безпосередньо впливають на життєдіяльність), освітнє середовище (система навчання і виховання) та побутове середовище (система безпосереднього життєзабезпечення). Конструкт систем відносин утворили соціальне середовище (суспільство, система соціальних інститутів і відносин людини), міжособистісне середовище (система стійких емоційних зв'язків особистості), професійне середовище (система включення людини у професійні спільноти, що забезпечує професіогенез особистості) та інформаційне середовище [4, с. 316–317].

На думку О. С. Чабана, якість життя визначається такими компонентами, як біологічні (фізичне і психологічне здоров'я), фізіологічні (задоволення основних біологічних потреб), емоційні (гедонія, духовна гармонія, любов, самоповага, самореалізація), а також фінансове благополуччя [3].

Отже, основними чинниками, які впливають на якість життя населення, є:

1. Матеріальний добробут, який досягається в процесі задоволення матеріальних потреб і формується за рахунок грошових і натуральних надходжень до сімейного бюджету: оплати праці, доходів від підприємницької діяльності, пенсій, стипендій, різних видів соціальної допомоги тощо.

2. Соціальний добробут відображає суб'єктивну оцінку суспільства ступеня задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб. Окрім традиційних показників, які використовуються для оцінки соціального добробуту, можуть також братися до уваги такі, як суспільний престиж, якість соціальної інфраструктури, політична захищеність та незалежність, можливість реалізації соціальних очікувань.

3. Емоційний добробут забезпечується шляхом задоволення потреб індивіда у відпочинку, духовному та культурному розвитку, самореалізації.

4. Здоров'я та безпека людини. Рівень задоволеності індивіда станом власного здоров'я та безпеки є основними чинниками, які впливають на його якість життя.

Туризм – це комплексна індустрія, яка забезпечує зайнятість, податкові надходження до бюджету та економічне зростання регіону. Її розвиток має економічні, соціальні, культурні та екологічні наслідки, які так чи інакше впливають на якість життя населення туристичної дестинації (рис. 1).

Науковці досліджували різні складові якості життя населення туристичної дестинації, що мають вплив на наслідки розвитку туристичної індустрії. Так, МакКул та Мартін [14] стверджують, що метою розвитку туризму має бути підвищення якості життя населення туристичної дестинації, оскільки туристична індустрія несе економічну вигоду для регіону за рахунок збільшення робочих місць та податкових надходжень. Однак розвиток туристичної сфери має і негативні наслідки для дестинації, а саме: зростання злочинності, забруднення навколишнього середовища та підвищення вартості життя, що негативно впливає на якість життя. Дослідники проаналізували зв'язок між якістю життя населення туристичної дестинації та розвитком туристичної індустрії і виявили кілька факторів, які впливають на якість життя резидентів, а саме: кількість туристів, кількість жителів, соціальні процеси, соціальні спрямування і напрямки туристичного розвитку. Згідно з твердженнями Е. Константа [10] туризм може підвищити якість життя населення шляхом відпочинку, рекреації, здобуття додаткових знань, особистісного вдосконалення індивіда. Коул, Канцелор [9], Ланкфорд та Ховард [13] вважають, що саме такі пов'язані показники впливають на якість життя резидентів, як тривалість подорожі, відстань від туристичного центру до місця проживання резидента, соціальна активність населення та ступінь залучення в процес розвитку туристичного регіону. Якість життя є важливим показником не лише для жителів туристичної дестинації, а й інвесторів та власників об'єктів туристичної інфраструктури. Незадоволеність населення веде до зниження якості обслуговування та рівня гостинності [11].

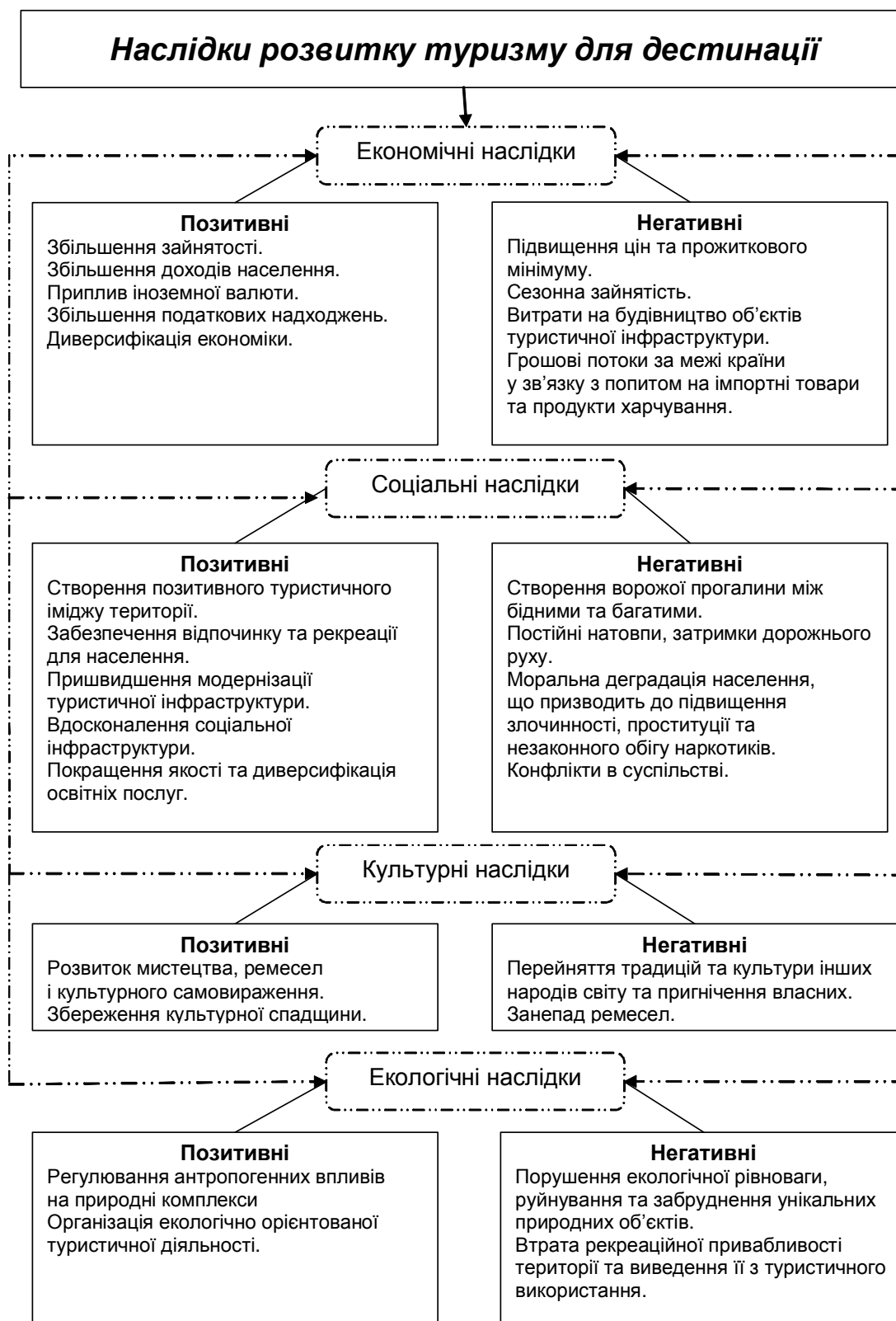

Рис. 1. Позитивні й негативні наслідки розвитку туристичної індустрії для дестинації

Економічні наслідки розвитку туризму позитивно впливають на матеріальний добробут резидентів на стадії зародження та розвитку туризму в дестинації за рахунок збільшення зайнятості, доходів населення та податкових надходжень, припливу іноземної валюти, диверсифікації економіки. На етапі зрілості та занепаду економічні чинники несуть негативний вплив, оскільки підвищуються ціни та прожитковий мінімум, сезонна зайнятість веде до зниження доходів резидентів, у зв'язку з попитом на іноземні товари спостерігається відплив валюти за кордон.

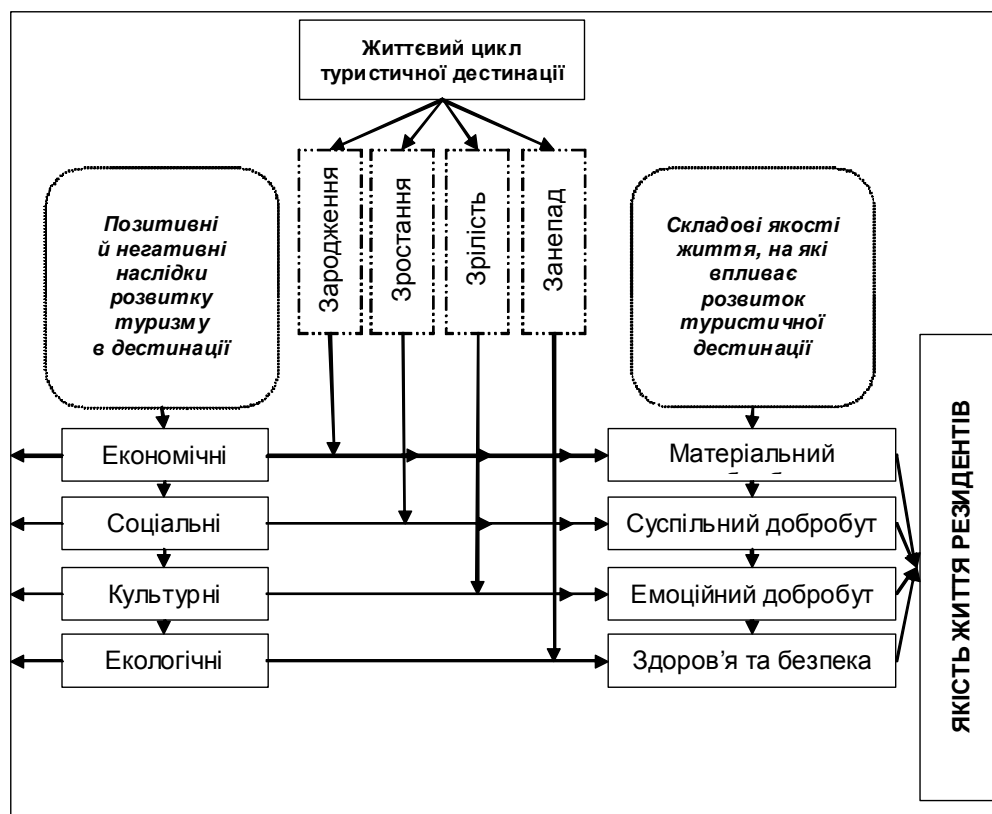

Рис. 2. Теоретична модель впливу туризму на якість життя населення туристичної дестинації

Позитивний соціальний вплив розвитку туризму в дестинації забезпечується створенням туристичного іміджу країни, можливостями оздоровлення та відпочинку населення, пришвидшенням модернізації туристичної інфраструктури, поліпшенням якості та диверсифікація освітніх послуг, що спостерігається на стадії розвитку та зрілості туристичної індустрії. На етапі зародження туризму в дестинації соціальні наслідки розвитку індустрії не мають впливу на соціальний та суспільний добробут населення. На стадії занепаду спостерігаються негативні соціальні наслідки, що призводять до соціальної незадоволеності життям резидентів, а саме: конфлікти в суспільстві, моральна деградація населення, підвищення рівня злочинності, проституції та незаконного обігу наркотиків, ворожнеча прогалина між бідними та багатими.

Культурні наслідки розвитку туристичної дестинації значно впливають на емоційний добробут населення на стадії зрілості та занепаду. На стадії зрілості туристичної дестинації спостерігається розвиток мистецтва, ремесел та культурного самовираження, розробляються жорсткіші заходи щодо збереження культурної спадщини. Проте на стадії занепаду спостерігається занепад ремесел та перейняття традицій і культури інших народів світу, і це, безумовно, впливає на емоційний добробут населення.

На стадії занепаду туризму екологічні наслідки впливають на оцінку стану здоров'я та безпеки населення. На стадіях зародження, розвитку та зрілості їхній вплив незначний. Такі наслідки розвитку туризму в дестинації, як, зокрема, забруднення навколишнього середовища справляють негативний

вплив на стан здоров'я населення і є приводом для запровадження жорсткіших вимог щодо охорони довкілля та популяризації екотуризму.

Отже, розвиток туризму має позитивні й негативні наслідки для туристичної дестинації, які впливають на якість життя резидентів, на їхній матеріальний, соціальний, емоційний добробут, стан здоров'я та безпеки. За допомогою оцінки основних етапів життєвого циклу туристичної дестинації, ми розробили теоретичну модель взаємозв'язку між позитивними та негативними наслідками розвитку туризму в дестинації та їхнього впливу на основні компоненти, які визначають рівень задоволеності населення життям. У подальших дослідженнях, використовуючи цю модель, ми простежимо вплив туризму на якість життя населення туристично-рекреаційної дестинації України за допомогою соціологічних опитувань та аналізу статистичної інформації.

Література

1. Вольська О. М. Шляхи забезпечення зростання рівня якості життя населення / О. М. Вольська // *Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури*. – 2011. – Т. 7. – № 2. – С. 73–79.
2. Рейтинги якості життя: Україна на 53 місці // *Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень*. – 2009. – № 10(444).
3. Чабан О. С. Якість життя пацієнта з позиції медичної психології / О. С. Чабан // *Якість життя*. – 2008. – № 5 (51).
4. Швалб Ю. М. Эколого-психологический поход к определению категории «качество жизни» / Ю. М. Швалб // *Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка*. – К. : Логос, 2008. – Т. 7. – Вип. 15. – С. 313–319.
5. Якименко В. І. Туризм як мотиватор розвитку системи життєвих цінностей людства / В. І. Якименко, Т. І. Крюкова // *Вісник ДІТБ*. – 2012. – № 16. – С. 223.
6. Allen L. R. The impacts of tourism development on residents' perceptions of community life / Allen L. R., Long P. T., Perdue R. R. & Kieselbach S. // *Journal of Travel Research*. – 1988. – № 26(1). – P. 16–21.
7. Argyle M., & Lu L. (1990). Happiness and social skills / Argyle M., & Lu L. // *Personality and Individual differences*. – 1990. – № 11. – P. 1255–1261.
8. Biderman A. D. Social indicators. In R. L. Clewett & J. C. Olson (Eds.), *Whence and whither in social indicators and marketing* (P. 27–44) / Biderman A. D. // *Chicago : American Marketing Association*. – 1974.
9. Chancellor C. Exploring quality of life perceptions in rural midwestern (USA) communities: an application of the core–periphery concept in a tourism development context / Chancellor C., Yu C.-P. S. & Cole S. T. // *International Journal of Tourism Research*. – 2011. – № 13 (5). – P. 496–507.
10. Constanc'a E. The impact of tourism in enhancing the quality of life / E. Constanc'a // *Review of International Comparative Management*. – 2009. – № 10(2).
11. Gursoy D. J. Resident attitudes: A structural modeling approach / Gursoy D. J., Jurowski C. & Uysal M. // *Annals of Tourism Research*. – 2002. – № 29(1). – P. 79–105.
12. Kim K. The effects of tourism impacts upon quality of life residents in the community / K. Kim. – *Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia, 2002*.
13. Lankford S. Developing a tourism impact attitude scale / Lankford S. & Howard D. // *Annals of Tourism Research*. – 1994. – 21(1). – P. 121–139.
14. McCool S. F. Community attachment and attitudes toward tourism development / McCool S. F. & Martin S. R. // *Journal of Travel Research*. – 1994. – 32(3). – P. 29–34.
15. Roehl W. S. Quality of Life Issues in a Casino Destination / Roehl W. S. // *Journal of Business Research*. – 1999. – № 44. – P. 223–229.
16. Veenhoven R. Apparent quality-of-life in nations: How long and happy people live / Veenhoven R. // *Social Indicators Research*. – 2005. – № 61–86.
17. *World Health report. World Health Organization [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : <http://www.who.int/respiratory/copd/en/>.